

Az emberi létezés célja a judaizmusban és a vaisnavizmusban.

Hasonlóságok és különbségek

A Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola 2014 szeptemberében egy vallásközi beszélgetés-sorozatot indított, melynek az volt a célja, hogy a legjelentősebb vallások teológiai alaptémáit – Isten, lélek, teremtés, élet célja – a vallások jeles tudósai négy beszélgetés keretében összevessék, megkeresve a hasonlóságokat és a különbözőségeket. Az első sorozatban a vaisnavizmus a kereszténységgel került összehasonlításra a 2014/2015-ös tanév őszi félévében, a második sorozatban, a tavaszi félévben pedig – az előzővel megegyező témák és módszer szerint – a judaizmussal.¹ Jelen írás a második sorozat utolsó beszélgetésének szerkesztett változata, amelyet Köves Slomó² és Śivarāma

Swami Mahārāja³ folytatta az emberi létezés céljáról. A beszélgetés moderátora Rādhānātha Dāsa (Sonkoly Gábor)⁴ volt.

Tmimim, a Pittsburgh-i Achei Tmimim Yeshiva Highschool, a francia Institut Supérieur D'études Rabbiniques et Talmudiques és a New York-i Central Lubavitch Yeshivoth talmud- és rabbi iskolákban. Hazatérve folytatta világi egyetemi tanulmányait, történelmet hallgatott a Debreceni Egyetemen, majd ugyanitt PhD fokozatot szerzett 2007-ben magyar zsidó történelem témában. Disszertációja 2008-ban a Noran kiadó által, *Zsidó szakadás* címmel került kiadásra. Köves Slomót 2003. január 7-én Budapesten avatta rabbivá Mordecháj Elijáhu, Izrael Állam főrab-bija, Mordecháj Jeroszlávski, az izraeli Chábád Rabbitanács vezetője és Oberlander Báruch, a magyarországi Chabad Lubavics mozgalom vezető rabbija. 2010-ben kezdeményezésére széleskörű közösségi és társadalmi, valamint nemzetközi összefogással és támogatással újra megnyílt Budapest legrégebb zsinagógája, az Óbudai Zsinagóga. 2012. május 2-án a Magyar Honvédség táborig főrabbijává nevezték ki.

³ Śivarāma Swamī Mahārāja 1949-ben született Budapesten. 1956-ban szülei Kanadába emigráltak, így iskoláit ott végezte. 1973-ban a Krisna-tudat Nemzetközi Szervezete (az ISKCON) alapító lelki tanítómestere, A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda tanítványa lett, majd 1979-ben a lemondott szerzetesi (*sannyāsa*) rendbe lépett. Jelenleg az ISKCON nemzetközi irányító testületének (GBC) tagja. Magyarországon és világszerte több mint hatszáz tanítványa él. Több filozófiai és teológiai tárgyú könyve jelent meg magyar és angol nyelven.

A Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Közösségét 1987 óta vezeti. 2009-ben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével tüntették ki karitatív, humanitárius és értékteremtő munkájáért.

⁴ Sonkoly Gábor (1969) a történelemtudomány kandidátusa, az ELTE BTK egyetemi docense, az "Atelier" Európai Historiográfia és Társadalomtudományok Tanszék és Doktori Program vezetője, a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola címzetes főiskolai tanára. Európa, India

¹ A beszélgetések és a teljes program megtekinthető a www.vallaskozi.bhf.hu honlapon.

² Köves Slomó Budapesten született 1979-ben. Ortodox rabbi, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége alternatívájának szánt, attól független Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (EMIH) egyik alapítója, vezetője, az óbudai zsinagóga rabbija. 1993 és 2003 között tanulmányokat folytatott az izraeli Tomchei

Rādhānātha Dāsa: A tavaszi félév val-lásközi beszélgetés-sorozata elérkezett az utolsó alkalomhoz, melyen azzal a kérdéssel fogunk foglalkozni, hogy mi az emberi létezés célja. Ez szintén egy olyan téma, ami mindenkit nagyon komolyan érint és érdekelhet. Két beszélgetőtársunk Köves Slomó ortodox rabbi és Śrīla Śivarāma Swami Mahārāja *vaiṣṇava* teológus, vezető lelkész.

Köves Slomó: Az emberi létezés célját öt percben összefoglalni nem könnyű feladat, de amit az ember nem tud öt percben elmondani, azt valószínűleg egy óra alatt sem tudja. Úgyhogy a téma leglényesebb bázispontjait igyekszem kiemelni a zsidó filozófiából és vallástudományból e kérdés kapcsán.

Az első megállapítás az, hogy az emberi élet célját nem lehet különválasztani a világ létezésének, és egyáltalán a teremtett létezésnek a céljától. A zsidó vallás tanítása szerint tehát a létezés egy céltudatosan teremtett létezés, amit a végtelen Transzcendens létezése előzött meg. De a véges létezés, amit mi ismerünk, az általunk közvetlenül, érzékszerveinkkel tapasztalható véges létezés is céllal teremtett létezés. Így aztán az ember ennek a létezésnek – a zsidó vallás tanítása szerint – a legfontosabb szereplője és előfeltétele. Előfeltétele annak, hogy a létezés célja teljesüljön. Tehát azt mondhatjuk, hogy az emberi létezés célját nem választhatjuk külön az egész világ, az egész univerzum, a teljes fizikai létezés céljától. Hogy mi ez

a cél? Ezzel kapcsolatban a zsidó filozófián belül is sok válasz van, és ezek a válaszok nem egymást annulálva vagy egymással vitatkozva jelennek meg, hanem egymást kiegészítve, különböző szintekre emelve magát a kérdésselvetést és a válaszadást. A következőket emelném ki: az ember azt tapasztalja, hogy minden, amit maga körül lát és érzékel a születése pillanatától fogva, azzal az előfeltétellel létezik, hogy valahonnan van. Ez minden létezésnek a definíciójában szerepel, hogy valahonnan van. Ebből a felvetésből az ember eljut oda, hogy van valami, amittől ez az egész ered. Ez nagyon logikus levezetése Isten létének. Másrészt viszont szomorúan tapasztalja az ember, hogy ez az Isten, mindennek az abszolút oka nem tapasztalható ebben a létezésben. Csak logikai úton vezethető le, de nem tapintható, nem látható, nem fogható meg és így tovább.

Fölmerül az a filozófiai kérdés, hogy miért így csinálta ezt Isten? Nem lett volna-e egyszerűbb a számára, hogyha itt ott azért megmutatja önmagát? A *Biblia*, a *Tóra* tesz ugyan említést bizonyos csodákról, jelenésekről, ahol Isten megmutatja önmagát, de halandó emberekként, a mindennapokban nem tapasztalunk ilyesmit, és a zsidó vallás tanítása szerint ezek egyszeri alkalmak voltak. A zsidó tanítás az, hogy Isten szándékosan rejtőzködik el a teremtésben. Ahogy Dávid király a *Zsoltárokban* fogalmaz: Te vagy Isten, a rejtőzködő Isten. Isten szándékosan rejtőzködik el a létezésben, ugyanis az egész teremtésnek, az egész léteztetésnek az a célja, hogy Isten létrehozott valamit. A

és Brazília több egyetemén tanított. Palládium- (2002) és Cziráky Antal-díjas (2012), valamint a francia Akadémiai Pálmák Rendjének lovagja.

végtelen, mindent kitöltő Isten létrehozott valamit, amiben Ő korlátozta önmagát és nem érezhető, és bele teremtette az embert, aki a szabad akaratával mégis megtalálja ezt a végtelent, ezt a végtelen Istent. Tehát ezzel teljesül ki az Abszolút Végtelen. A végtelen korlátozza magát azáltal, hogy a végesben nem érezhető, és a végesben mégis van egy szereplő, aki ezt a végtelent feltárja és érezhetővé teszi a saját szabad akarata által.

Itt jutunk el a másik alaptételhez, ami nagyon fontos a zsidó vallás tanítása szerint. Ez a szabad akarat, ugyanis amit elmondtam, csak akkor teljesülhet, ha létezik szabad akarat. Nagyon sok olyan vallás van, amelyik azt tanítja, hogy minden előre elrendeltetett. A zsidó vallás tanítása ugyan elfogadja az elrendeltetést, de ezzel együtt azt is tanítja, hogy az embernek szabad akarata van jó és rossz között választani. És éppen ez a veleszületett lelkiismereti vagy morális késztetés, ami az embert rávezeti vagy legalább készteti arra, hogy a jót válassza, még akkor is, ha az a saját egójával, a saját személyes érdekeivel ellenkezik. Ez az, ami az abszolút értéket képviseli, ami által ez a végtelen fellelhető a végesben.

Śivarāma Swami: Nagyon hasonló a védikus álláspont is e kérdéssel kapcsolatban. A *Brahma-sūtra* ezekkel a szavakkal kezdődik: *athāto brahma-jijñāsā*, kérdeznünk kell a Legfelsőbbbről. Az *athaḥ* szó azt jelenti, hogy „most”, és arra céloz: most, hogy itt vagyunk, emberi formában. Most van lehetőségünk kíváncsinak lenni, honnét jött minden, miért vagyunk itt. Keresni, kutatni az igazság után, avagy

az Abszolút Igazság után, ez a kötelessége minden fejlett, tudatos élőlénynek. A védikus szentírás eme kijelentése arra hívja fel a figyelmünket, hogy különleges lehetőség embernek lenni, mert más élőlényeknek – mint az állatok, a fák, a madarak – nincs ilyen fejlett tudatuk. Az ember képes feltenni azt a kérdést, hogy miért létezem, honnét jöttem, és kutatja a választ. S ha tanulmányozza a szentírást, abban meg is találja a választ. És a válasz az, hogy igen, létezik egy Teremtő, aki az anyagi érzékeinkkel közvetlenül nem tapasztalható, ugyanakkor az értelmünkkel belátjuk, hogy a világ, az összes létező másképp nem magyarázható, csak egy Teremtővel.

A különbség ott van a zsidó tanításhoz képest, hogy bár az anyagi érzékekkel nem tapasztalható meg Isten ebben a világban, de azok számára, akiknek megfelelő a tudatuk, megnyilváníthatja önmagát. A megfelelő tudat tiszta tudatot, alázatot és tiszta életet jelent, olyan emberekét, akik teljesen átadták önmagukat Istennek. Ők képesek személyesen látni vagy tapasztalni Istent. Ez nem mindennapi dolog, és nem is biztos, hogy tudunk róla, de ez minden élőlény joga. Mert ha Isten végtelenül hatalmas és korlátlan, akkor Ő meg tudja nyilvánítani magát a korlátozott élőlények számára is. Ez a valódi értelme az életnek és a világnak. A mai materialisztikus gondolkodás azt hangsúlyozza, hogy az élőlények és köztük az ember célja is a fajfenntartás: a szaporodás és hogy kemény munkával fenntartsa önmagát. Így vagyunk nevelve, és nagyon ritkán merül fel a

kérdés, hogy ki vagyok, miért vagyok itt. A legtöbben elfogadják ezt a választ: azért vannak itt, hogy valamilyen eredményt érjenek el és anyagi javakat gyűjtsenek, mielőtt meghalnak. És siker alatt nem azt értik, hogy mi vagy, hanem hogy ki vagy. Nem azt, hogy milyen minőségű ember vagy, hogy keresed-e a választ az élet kérdéseire, hanem hogy ebben az átmeneti időben, ami az életed, mennyi mindent halmoztál fel.

A lényeg: *brahma-jijñāsā*, keresni a valóságot, az igazságot, az Abszolút Igazságot, és nem hagyni, hogy eltérítsenek azok a mámorító dolgok, amelyeket a világ kínál; megfelelő tudatban lenni.

Köves Slomó: Az alapvető hasonlóság a különböző vallások képviselőinek beszélgetéseiben a vágy arra, hogy az igazságot megtaláljuk. De egyáltalán nem gondolom, hogy az igazság különbözőféle elképzeléseiben feltétlenül kell, hogy legyen hasonlóság. Ezt mindig fontosnak tartom hangsúlyozni, mert szerintem ezek a beszélgetések attól izgalmasak, ha a különbségeket próbáljuk meg kiemelni. Legyen ez most egy apró provokáció a részemről.

Szóba került itt a kutatás, az, hogy kutassuk az igazságot, és az embernek az a célja, hogy kutasson. A zsidó vallás is azt mondja – és ezt mindannyian tapasztaljuk –, hogy az ember születésénél fogva kíváncsi lény. Van bennünk egy olyan belső lelkiismeret, nevezhetjük a lelkünk hangjának is, amely gyerekkorunkban még velünk van, aztán egyre inkább háttérbe szorul. Ez egy olyan tiszta naivitás, amivel keressük az igazságot. A zsidó vallás azt

tanítja, hogy az igazságot lehet keresni, de megtalálni csak kinyilatkoztatás által lehet. A logikai út is erre mutat, mivel itt a végtelen az, ami az igazság. Ezért a zsidó vallás nagy hangsúlyt helyez a kinyilatkoztatásra. A *Tóra* azt mondja, hogy ha nem lett volna kinyilatkoztatás, ha Isten nem jelent volna meg az ember számára, akkor az ember nem tudta volna kitalálni, hogy ez a transzcendens lény, Isten mit akar. A példa, amit ehhez fel szoktunk hozni, a Nobel-díjas fizikus és az óvodások esete. Bár a különbség a Nobel-díjas és az óvodások között óriási, de mégsem végtelen, úgy, mint egy véges emberi elme és a végtelen között. Mégis, ha az óvodás megpróbálná kitalálni, hogy a tudósnak mire van szüksége, hogy képzelettel a világ igazságát, akkor erre magától nem jönne rá. Ő a matchboxok és a homokozók világában él, és ez egészen más dimenzió, mint a Nobel-díjas tudós világa. Ezért nagyon fontos a kinyilatkoztatás, hogy Isten elmondja, Ő az egyetlen, a végtelen, az, aki a végtelen és a véges közötti szakadékot át tudja hidalni. Ez egy fontos tétel.

A másik fontos tétel az anyagi és a spirituális kapcsolatáról szól. Nagyon sok vallás tanításában azon van a hangsúly, hogy az ember, aki beleteremtődött ebbe a materiális, alattomos, rossz, Istent eltaszoló fizikai létbe, ezt a kíváncsiságot és a kutatást Isten iránt arra használja fel, az a végcél, hogy ebből valamilyen módon kilépjen és a materiális világ fölé emelkedjen, levesse magáról a fizikai világ béklyóit. Ezért van a szerzetesi életmód, az aszkétizmus vagy a katolikusoknál pél-

dául a cölibátus, más szerzetesrendeknél a különböző fizikai vagy anyagi javaknak a maguktól való megvonása. A zsidó vallás ezzel ellentétben azt tanítja, hogy a spirituális emelkedettebb és kevésbé korlátozott, mint a fizikai, de az egész létezés teremtésének – a spirituális teremtésének is – az a célja, hogy végső soron létrejöjjön ez a fizikai létezés. Így aztán kijelenthetjük, hogy a léteztetésnek és az egész teremtési folyamatnak a legfontosabb pontja a mi fizikai világunk, ez a színpad, hogy úgy mondjam. És bár hiszünk abban, hogy a lélek létezett a születés előtt és létezni fog a halál után is, a lélek örök életében a legfontosabb időszak az ezen a világon eltöltött időszak. Ugyanis ez az egyetlen olyan szituáció, amikor a lélek elől el van takarva Isten, és ő ennek ellenére ebben a fizikai testben mégis igyekszik felfedezni és megtalálni Őt. Nem olyan nehéz Istent az Édenkertben vagy valamilyen szellemi állapotban keresni és megtalálni, sokkal nehezebb a fizikai testben tenni ezt. Sokkal nehezebb a napi materiális feladatokat ellátva, evéssel, ivással, nemi élettel élve Istent a mindennapjainkban érezhetővé tenni, mint szerzetesi életmódban, ahol mindezeket megvonom magamtól.

Śivarāma Swami: Mi különbséget teszünk az anyagi és a lelki világ között. A lelki világ és a lelki azonosság az, ami örök és ami örökké létezik. Emiatt az anyagi világ – a Kṛṣṇa-tudat szempontjából – nem ideális hely számunkra, mert idegen az eredeti természetünktől. Mi lelkek vagyunk, és ahogy örömmel hallottam Slomótól is, léteztünk, léteztünk most és

fogunk létezni a jövőben is. Ugyanakkor ez a kutatás, az igazság keresése nem jelenti azt, hogy biztosan meg is találjuk, amit keresünk. Ráadásul Isten – és ebben is egyetértünk Slomóval – bizonyos szempontból rejtve van előlünk. Egyrészt mindenhol ott van és mindent Ő teremtett, másrészt közvetlenül nem látható. Ahhoz, hogy Istent megtaláljuk, nem elég a keresés önmagában. Ennek a keresésnek el kell vezetnie azokhoz az önmegvalósult szentekhez, akik már megtalálták Istent, és a szentírásokhoz, amelyek Istennek a saját szavai. Isten a szentírásokon keresztül nyilvánítja meg önmagát és azokat a szabályozó elveket, amelyek alapján tudunk élni a világban.

Kétféle életmód van, a remetéé és a mindennapi életet élő emberé. Az egyik figyelembe veszi Isten utasításait, a másik nem. Ő Isteni Kegyelme A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, a Kṛṣṇa-tudatú mozgalom alapítója, Kṛṣṇa-hívó, *vaiṣṇava* családban született, és élete első hatvan évét családos emberként élte, voltak gyerekei és felesége. Ugyanakkor a *Bhagavad-gītā*ban és a *Śrīmad-Bhāgavatamban* is megtalálható elveket, amelyek tiltják a kábítószereszt, a húsevést, a szabad nemi életet, a szerencsejátékot stb., és Isten szent nevének az éneklését javasolják, valamint a szentírások tanulmányozását, mindezt végig gyakorolta, és amikor belépett az aszketikus életmódba, visszavonult a világtól, akkor folytatta ezeket a gyakorlatokat. Ilyenkor már több idő jut rá, és nincsen semmi akadály a Isten megismerésének, az emberi élet célja megértésének.

Mindenféle életmódnak megvannak a maga szabályai a Kṛṣṇa-tudatban. A civil és a szerzetesi életmódnak is. Ez alapvető aspektusa a Kṛṣṇa-tudatnak. Legyen valaki *gṛhastha* (családos ember), aki otthon lakik a családjával és van munkahelye, vagy legyen *vānaprastha*, aki visszavonult a családi élettől. Minden esetben az a lényeg, hogy milyen a tudata, hogyan él, követi-e Isten törvényeit, a szabályokat. Azok, akik betartják ezeket az előírásokat, ők válhatnak önmegvalósult lényekké, bárhol is élnek. A *Śrīmad-Bhāgavatam* azt mondja, hogy maradj, ahol vagy, nem kell visszavonulni a világtól. De annak komoly tudománya van, hogyan kell ezt csinálni, és ez valódi kihívás. Hát igen, ez az életünk kihívása: itt vagyunk az anyagi világban, ami ugyanakkor lehetőség arra, hogy belépjünk a lelki világba, visszatérjünk Istenhez.

Köves Slomó: Minden közösségben bizonyos példaképek határozzák meg a helyes értékrendet és azt, hogy mi a követendő út. És az ideális az lenne, ha mindenki olyan lenne, mint az a példakép. Azonban nem mindenkinek adatik ez meg, mert nem mindenki tud olyan szintre kerülni, akár objektív, akár szubjektív okok miatt. Tapasztalatom szerint a legtöbb valóságban a követendő példakép valamilyen fajta szerzetesi életmód. A legtöbb – általam ismert – vallás tanítása szerint az anyagi világgal való kapcsolat, tehát a pénzzel, a vagyonnal, vagy a szexualitással való kapcsolat egy fajta megtűrt rossz, amit az önfenntartás, a szubjektív okok miatt csinálni kell. Ez megfigyelhető a kereszténységben és a keleti vallásoknál

is, a remete, félrevonuló életmódjukban; bár hangsúlyozom, én nem vagyok hiteles abban, hogy erről mélyreható dolgokat mondjak. A zsidóságban ezzel szemben folyamatosan hangsúlyozva van, hogy a cél semmiképpen sem a szerzetesi életmód. Lehet, hogy kicsit mellbevágó lesz, amit most mondok: ha elmegy valaki egy zsidó közösségbe, és megnézi, hogy kik ülnek a zsinagógában az első sorban, a legtiszteleteljesebb helyre ültetik azokat, akiknek nagyon nagy a tudásuk, és azokat, akiknek nagyon sok a pénzük és sokat adakoznak. Ez egy kicsit furcsa lehet, akárcsak az, hogy a zsidóságnak nagyon sok ünnepe van, amelyek nyilvánvalóan szent napok, és az ember azt gondolná, hogy ilyenkor az az előírás, hogy vonjunk meg magunktól a fizikai világ dolgait, hogy szellemi, emelkedett állapotba kerüljünk. Jóm kippurkor, az engesztelő napon például huszonöt órás böjt van, de az összes többi ünnepen kifejezetten hangsúlyozott, hogy az evés-ivás örömeivel is fel kell tölteni azt a napot, a szellemi tevékenységeken, az imádkozáson, a tanuláson és a családi együttléten kívül. Sőt, a zsidó vallás azt mondja, hogy ezeken a szent napokon kifejezetten ajánlott a nemi élet és az ezáltal örömszerzés, ami azt mutatja, hogy a zsidóságban egy másik irányt lehet felfedezni.

Két olyan bibliai történet is van, amely erősen ezt hangsúlyozza. Az egyik Mózesrel esett meg, aki a kinyilatkoztatás után felment negyven napra a hegyre, és amikor onnan lejött, akkor különvált a feleségétől. Mirjam és Áron, a két testvére nagyon rossz szemmel nézték ezt, és ma-

gyarázatot kértek rá. Mire aztán magának Istennek kellett helyt állnia Mózesért, és azt mondta, igazatok van, ez nem követendő példa, de ő másfajta próféta, mint a többiek.

A másik: volt Áronnak két fia, akik amikor fölavatták a szentély sátrat a sivatagban – a *Biblia* úgy fogalmaz –, idegen tüzet hoztak a szentélybe, és ott a helyszínen meghaltak. Mózes mégis úgy hivatkozik rájuk, mint akik nagyon szent emberek voltak. A kommentárok azt mondják, hogy ők valóban túlságosan is szentek voltak, és ebbe haltak bele. Annyira szentek voltak, hogy kikívánczolt a lelkük a testükből, és ez volt az az idegen tűz, ami tűz volt ugyan Isten irányába, de idegen a zsidó vallás tanításától. A zsidóság ugyanis azt tanítja, hogy nem az a célja az emberi létezésnek, nem azért születünk ide, hogy egész életünkben oda igyekezzünk vissza, ahonnan jöttünk, hanem azért jöttünk ide, mert itt van küldetésünk. Ahhoz, hogy ezt a küldetést teljesíteni tudjuk, folyamatosan bennünk kell, hogy legyen a vágy arra, hogy elhagyjuk küldetésünk helyszínét, de soha nem szabad elhagynunk valóban küldetésünk helyszínét, amíg csak Isten ezt az utolsó napot ránk nem hozza.

Śivarāma Swami: Ahogy korábban is mondtam, igazából nem a szerzetesség a fontos. Hanem hogy kik vagyunk. És erre a kérdésre a legalapvetőbb válaszunk az, hogy lelkek vagyunk. És a lélek különbözik a testtől. A test a lélek „ruhája”. Ebben a világban szükséges viselnünk ezt a ruhát. De az identitásunk elkülönül ettől a testtől, ugyanúgy, ahogy a ruhám-

hoz sincs köze az identitásomnak, a ruha csak egy eszköz, amit viselek. Ami pedig az *athāto brahma-jijñāsā*, „próbáljuk megtalálni az igazságot” kijelentést illeti: Isten az egyik aspektusa az igazságnak, Ő a Teremtő és a végtelen hatalmas aspektusa. A másik aspektus az önvaló, annak az ismerete, hogy kik vagyunk, és annak a felismerése, hogy nem vagyunk azonosak a testünkkel; amíg itt vagyunk ebben a világban a test eszköz Isten szolgálatához, de a végleges cél az, hogy ezt a testet elhagyjuk. Amikor a halál jön, a test itt marad, széjjelbomlik, és a kérdés az, hogy a lelkünk hova megy. De ez már a lélek-vándorlás kérdése, ami egy másik téma. Amikor tehát ez a perspektíva, hogy mi lelkek vagyunk, akkor szem előtt kell tartani, hogy miként cselekszünk ebben a világban.

A szexualitással kapcsolatban a *Bhagavad-gītāban* Kṛṣṇa is mondja, hogy *kāmo 'smi*, én vagyok az a fajta szexualitás, amely nem ellenkezik a vallási elvekkel. Ugyanakkor a vallási elvek hangsúlyozzák, hogy a szexualitás okozta öröm anyagi öröm, testi, szenzuális öröm, ami ha nincsen korlátozva, erősíti a testi azonosságot. És ez a testi azonosság akadályozza azt, hogy megtaláljuk és azonosulni tudjunk a lelki identitásunkkal. A szabályozott, a vallási elveket figyelembe vevő élvezet ebben a világban megfelelő, amíg betartjuk azokat a korlátokat, amelyeket Isten adott, mert ezek mentenek meg minket attól, hogy túl erős legyen a testi vonzás. És emellett persze a lelki gyakorlatok, amelyek megtisztítják a szívet a félreértéstől, hogy ez a világ lenne a mi végleges otthonunk és hogy ez a test a mi identitásunk.

Rādhanātha Dāsa: Ha jól értem, a különbség lényegében abban áll, hogy az anyagi világot és annak szerepét ki hogyan ítéli meg.

Köves Slomó: Elhangzott az, hogy a test ruhája a léleknek, amit az ember az élete végén eldob, az szétbomlik és vége, ezért az identitásunkat nem befolyásolja a test, hanem – ha jól értettem – a lélek a valódi identitásunk. A zsidó vallástudomány ezt kicsit másképp tanítja, ugyanis azt mondja, hogy vannak bizonyos dolgok, amelyek amikor egységben vannak, akkor megfigyelhetjük, hogy miközben egységben vannak, szétválaszthatóak. Egy egyszerű példa: egy pohár víz az egy pohár víz, mégis amikor a pohárban benne van a víz, el lehet határolni a vizet a pohár falaitól. Ezzel szemben a lélek amikor a testben van, akkor olyan erős kölcsönhatások vannak a lélek és a test között – tanítja a zsidó vallás –, hogy ez másfajta egység, olyan egység, ahol nemcsak a lélek használja ruhaként, ezzel befolyásolva a testet, hanem a test is befolyásolja a lelket, és örök nyomot hagy rajta. Ez megfigyelhető bizonyos életfunkciók területén is. Ha valaki éhes, a szellemi képességei gyengébbek, vagy hogy ha valaki depressziós, akkor például elhízik. A test és a lélek kapcsolata olyan erős, hogy amíg az ember él, addig a lélek nem választható külön a testtől, hanem a kettő együtt egy élő ember. És ezért van jelentősége a lélek testben elkövetett tetteinek, cselekedeteinek, mind pozitív, mind negatív irányban. Ebben az egységben a legmateriálisabb dologból, a földből vétetett létezés – ahogy a *Biblia* fogalmaz –, a test és

az isteni lehelet, ami kifejezi a végtelent, egyesülnek, és ez olyan szétbonthatatlan egység, amely csak a halállal bomlik szét, de a halál után is a testen rajta marad a lélek nyoma, és a lelken rajta marad a test nyoma. Tulajdonképpen a zsidó vallás is hisz a lélekvándorlásban. Tehát ez az egység magyarázza azt is meg, hogy a zsidó vallás, és egyébként a kereszténység is, miért beszél feltámadásról.

A keresztény vallás ezzel kapcsolatos tanítása a belső logikáját tekintve nekem nem tűnik logikusnak. Ha én megszülettem erre a világra, és egész életemben arra törekszem, hogy a lelkem elhagyja a testemet, akkor az miért jutalom, ha egyszer a lelkem visszajön a testembe? Az a legnagyobb büntetés. A zsidó vallás viszont erre azt a magyarázatot adja, hogy a test és a lélek egysége és az együtt végrehajtott jó és rossz cselekedetek, valamint maga az a tény, hogy csak ebben az egységben valósulhat meg az úgynevezett szabad akarat – hiszen amikor a lélek nincs testben, akkor nincs szabad akarat, mivel egyértelmű számára Isten és a szellemi lét –, ennek olyan nagy értéke van, hogy majd amikor eljön a világvége és eljön a Messiás, akkor ez a fajta egység úgy tud majd létezni, hogy egyszerre lesz lélek a testben, de egyszerre lesz majd érezhető is mindenben Isten. És ezért érdemes a léleknek visszajönni a testbe, és újra egyesülni vele.

A *Midrásban*, ami a *Biblia* homiletikai magyarázata, van egy szép történet erre. Volt egyszer egy király és a királynak volt egy kertje. De a kertben a kertészek lopták a gyümölcsöt. Ezért mit talált ki a ki-

rály? Hozott két kertészt: az egyik vak volt, a másik sánta. Mit csinált a két kertész? A vak nyakába fölült a sánta, és így végezték a munkájukat. Ugyanez a lélek és a test. A test korlátozott, mert fizikai, a lélek korlátozott abban az értelemben, hogy ami az erénye, az éppen a korlátja is, hogy nincs szabad választása, mert látja Istent és érzékeli. Isten pedig egybehozza őket, és ebben az egységben tud az ember megvalósulni. Ezért nagyon fontos a zsidó vallás tanításában ez a világ. És azt is mondja a zsidó vallás, hogy ez a világ nem valamilyen főpróba, és nem véletlen, hogy ide kerültünk, hanem ez a központ, és ez a dolognak a lényege. Más kérdés, hogy hiszünk abban, hogy a lélek létezett ezelőtt is, és fog létezni ezután is.

Śivarāma Swami: Igen, de itt most már eltértünk. Persze logikai magyarázatra is szükség van, de számomra nem világos, hogy miután a test elpusztult, felbomlik és visszamegy eredeti eleméhez, a földhöz, hogyan kerül vissza a lélek az anyagi testbe. De szeretném folytatni a védikus szentírások felfogásával. Beszélnek *rūpáról* és *svarūpáról* azzal kapcsolatban, hogy mi a test. A test olyan, mint a ruha: a ruhának van formája, de a test adja ezt a formát. Hasonlóan, az anyagi elemekből álló testünk, a *rūpa*, ruhát ad a léleknek, mert a léleknek van formája. Istennek is van formája. És azt tapasztaljuk, hogy mindegyik test más-más személyiséget tartalmaz, mert a lelkek egyéni örök személyiségek. A lelkek parányi, végtelenül sok aspektusai az Abszolút Igazságnak, Isten pedig egy végtelenül hatalmas, korlátlan Legfelsőbb Személy. Ezért használ-

juk az Istenség Legfelsőbb Személyisége kifejezést. A *vaiṣṇava* vagy Kṛṣṇa-tudatú elképzelés az, hogy ez az anyagi test a tükre a lelki azonosságnak, és ezt használjuk arra, hogy elérjük a felszabadulást, a mi eredeti testünket, ami a *svarūpa*. Ez teljesen más, mint az anyagi test, és az otthona nem itt van, nem ebben a világban, mert ez a világ – ugyanúgy, mint a test – el fog pusztulni. Minden, ami létezik a világban, ideiglenes, ezért szükséges, hogy az örök léleknek a lakhelye hasonló természetű legyen, hogy lehetőséget adjon az örök életre, hiszen Isten is örök. Tehát Isten teremtésének két része van: a lelki világ és az anyagi világ. Az egyik örök, a másik ideiglenes.

Köves Slomó: A kérdésre reflektálva. Van az a vicc, hogy megkérdezik a zsidót, miért válaszol minden kérdésre kérdéssel. És erre azt mondja: „Miért nem lehet a kérdésre kérdéssel válaszolni?” Én is hadd válaszoljak a kérdésre kérdéssel. A Kṛṣṇa-vallás tanítása szerint a lélek az teremtett dolog?

Śivarāma Swami: Nem, a lélek örök.

Köves Slomó: Akkor mi a különbség egy emberi lélek és a végtelen Isten között?

Śivarāma Swami: Csak a mértéke, a mennyisége, hogy mi parányiak vagyunk, Ő pedig végtelen.

Köves Slomó: De amikor különvált ez a parányi lélek...

Śivarāma Swami: Nem vált külön, mindig, örökké kicsi.

Köves Slomó: De ha azt mondjuk, hogy Isten abszolút végtelen, a lélek pedig

egy parányi része ennek az Abszolút Végtelennek, akkor logikailag kellett, hogy legyen egy pont, amikor ez a parányi végtelen kivált az Abszolút végtelenből, mert különben miért különböztetnénk őket meg? Akkor tulajdonképpen nincs is lélek, hanem minden Isten ilyen értelemben.

Śivarāma Swami: A különbség az, mint ha azt mondjuk, hogy mindketten magyarok vagyunk, ugyanakkor más személyiségek. Személyek vagyunk. Istennek is van egy örök identitása, és nekünk is van örök identitásunk. Mind a kettő lelki, és mindegyik örökké létezik. De a lélek természete nem ugyanolyan, mint Istené. A lelkek személyisége és potenciái mások, mint Istené. A lélek nem végtelenül hatalmas, mint Isten, akiből csak egy van, az élőlényekből meg végtelenül sok.

Köves Slomó: A zsidó vallás azt tanítja, hogy a lélek is teremtett. És azt is tanítja, hogy Isten abszolút végtelen, és a végtelenség nemcsak azt jelenti, hogy örök, hanem azt is, hogy teljesen megfoghatatlan. Nincsen semmilyen olyan elem, amivel le tudnánk írni az Ő létezését. A lélek viszont olyan létező, amit nem lehet ugyan fizikai meghatározásokkal leírni, de mégis bizonyos dolgokkal körül lehet határolni. A teremtésétől fogva él örökké, és a teremtés nem az ember születésével kezdődik, hanem magának a létezésnek a teremtésével kezdődött. A lélek nem Isten maga, hanem egy spirituális teremtés. Ez szerintem nagyon fontos megközelítési különbség. A zsidó vallás azt mondja, hogy amikor Isten megteremtette a létezőt, akkor a létezőt teremtette meg, nem

csak a fizikai létezőt. Tehát a spirituális létezőt is akkor teremtette meg. Hiszen a spirituális létező is korlátozott. Mít értek az alatt, hogy a spirituális létező korlátozott? Például mikor azt mondom, hogy kettő meg kettő az négy, az bizonyos értelemben egy spirituális létező, hiszen egy spirituális gondolat. Vagyis egy gondolat vagy egy érzelm kézzel nem megfogható, de mégis körülírható bizonyos határokkal, és ezért véges. Ugyanígy a spirituális világok, a spirituális létezők, a lelkek is teremtett létezők, hiszen ha nem lennének azok, akkor nem tudnánk őket leírni olyan jellemzőkkel, hogy van személyiségük, van identitásuk és így tovább. Isten az Abszolút Létező, ami viszont semmivel nem írható le. Hogy ha innen tovább lépünk egy lépéssel, akkor a zsidó vallás azt tanítja, hogy az Isten általi létező kezdetekor Isten létrehozta a spirituális és az anyagi, fizikai létezőt, és az ember ennek a kettőnek a csúcspontja, hiszen az ember ezt a kettőt ötvözi. Ez a kettő együtt végzi azt a küldetést, amelyért az egész létező létrejött.

Śivarāma Swami: Te azt mondod, hogy Isten teremtette a létet, védikus szempontból viszont Isten Önmaga a lét. Ő nem teremtette a létezőt, mert az azt jelentené, hogy Ő valami más, mint a lét. Mi úgy mondjuk, hogy Istennek három fő potenciája van: *sat*: hogy Ő létezik, *cit*: abszolút tudat és tudás, és *ānanda*: gyönyör. És ezek a tulajdonságok is benne vannak a parányi lelkekben. A lelkek nem Isten. Ugyanúgy, ahogy a szikra nem tűz, de a szikra és a tűz minősége hasonló. Mivel a lét örök, egzisztenciális dolog, a parányi lélek is

örök, és örök identitása van Istennel. Ha azt mondjuk, hogy Isten teremtette a létet, akkor felmerül a kérdés, hogy Ő hogyan létezett azelőtt. Ha Ő létezett külön a léttől, akkor az egy logikai ellentmondás. Nem volt olyan időpont, amikor nem létezett Isten.

Köves Slomó: Ez nagyon fontos kérdés a zsidó filozófiában, és erre azt a választ adjuk, hogy Isten léte abszolút, de Isten nem úgy létezik, mint ahogyan mi létezőnk. Matematikai vagy logikai szempontból nem úgy létezik, mint ahogyan mi létezőnk. Az általunk ismert minden létezőt azáltal definiáljuk létezőnek, hogy valamilyen módon definiálni tudjuk. Azok a dolgok, amelyeket nem tudunk semmilyen módon megfogni vagy felfogni, még a részleteit sem, az számunkra nem létezik. Minden olyan dolog, aminek le tudjuk írni a részleteit, vagy valamelyik oldalát meg tudjuk fogni vagy fel tudjuk fogni, az már nem lehet abszolút végtelen, hiszen valamijét már felfogtuk. Az isteni végtelen nem úgy végtelen, mint egy végtelen vonal vagy egy halmaz, amit végtelen darabokra lehet osztani, hanem az Ő végtelensége az abszolút mindent kitöltőség, vagy az abszolút létező, rá nem vonatkozhatnak azok a paraméterek, amelyekkel a fizikai vagy akár spirituális létezőket meghatározunk. Azt szoktuk mondani, hogy a létező számunkra csak időben és térben értelmezhető. Az emberi agy nem képes felfogni olyasminek a létezőt, ami valamilyen módon időben vagy térben nem értelmezhető, hiszen magát a létezőt azáltal tapasztaljuk, hogy valamilyen változás áll be időben vagy térben, vagy en-

nek a változásnak valamilyen időhöz és térhez ugyan közvetlenül nem kötött, de abból fakadó eredménye van.

Az idő is és a tér is teremtett állapot, vagyis a teremtés pillanata előtt az idő és a tér nem létezett. Ami létezett a teremtés előtt, az nem más, mint hitünk szerint a végtelen, Abszolút Isten, aki nem definiálható időben és térben a teremtés után sem. Az Ő létezője nem olyan, mint a mi létezőnk, nem helyezhető el időben és térben. A kabbalisztikus filozófiában a teremtés pillanatát *creatio ex nihilo* (latinul), vagy *Jes MéÁin* (héberül), a semmiből valamibe való teremtésnek szoktuk nevezni. Felmerül a kérdés, hogy miért semmiből valamibe, hiszen Istentől valamibe. Azért, mert a teremtés előtti Isten számunkra olyan, mintha semmi lenne. Nem Isten létét akarjuk kicsinyíteni ezzel, hanem csak azt akarjuk mondani, hogy azért semmi a számunkra, mert nem tudjuk definiálni időben és térben.

Śivarāma Swami: Ez hasonló ahhoz, amit a védikus szentírás mond, hogy az idő és a tér, és minden, amit mi az időben és a térben tapasztalunk, nem érvényes se Istenre, se a lelkekre. De nem jelenti azt, hogy Isten nem létezik, hogy Isten számára nincs idő és tér. Hanem a Védák szerint másféle tér és másféle idő van, ami nem anyagi, és nekünk ez felfoghatatlan. A kérdésre, hogy hogyan létezik a parányi lélek örökké anélkül, hogy teremtve lett volna, ez a válasz: mert a mi időnkön és térünkön kívül létezik. A védikus szentírás azt a szót használja erre, hogy *acintya*, egyik felfoghatatlan aspektusa Isten létének és a mi létünknek is. A

szentírás célja éppen az, hogy olyan dolgokról beszél nekünk, amelyekről mi képtelenek vagyunk tapasztalatot szerezni. A vak embernek is szüksége van valakire, aki lát, és a megfelelő helyre irányítja őt.

Rādhānātha Dāsa: Mahārāja többször említette a tudatnak, a tudat tisztításának a fontosságát. Nálad, Slomó, nem szerepelt a tudat. Milyen módszerrel, eszközzel éri el az egyén a célját a zsidó vallás szerint?

Köves Slomó: A zsidó vallás tanítása szerint az ember eredendően jó, hiszen minden emberben ott van az isteni lélek, ami eredendően jó; szemben például a katolikus tanítással, amely azt mondja, hogy az ember eredendően bűnös. A zsidó vallás szerint az ember eredendően büntelen, eredendően jó, benne van az a vágy és az a készség, hogy felülkerekedjen a testi mindennapokon, és valami olyan értékhez kapcsolódjon, ami kiemeli őt a materiális közegből, és egyben erőt ad neki ahhoz, hogy a materiális közegben a küldetését teljesítse. De az ember mindennapjait egyre inkább elfoglalják a materiális foglalatosságok, az életfenntartás, a mindennapi fizikai cselekedetek, és ez hályogot rak az ember lelke, lelkiismerete köré. És azt is meg lehet figyelni, hogy ha az embernek valamilyen törés következik be az életében, vagy pofont kap ezektől a materiális mindennapoktól, akkor hirtelen előjön belőle a kutatás és a kíváncsiság, az igazság iránti vágy. Valószínűleg azért, mert – legalábbis a zsidó haszidizmus ezt így magyarázza – ilyenkor megtörik a héj, és a repedésekből előjön az, ami eredendően is benne volt. A zsidó

vallás azt tanítja, hogy az ember életében azért történnek ezek a törések, azért vannak a problémák, mert Isten így próbál meg minket visszaterelni, és így ad lehetőséget arra, hogy a belső hangot meghalljuk.

És hogyan lehet elérni, hogy a traumák ne történjenek meg? Úgy, ha tudatosan igyekszünk kutatni saját magunkban ez után a hang után, és nem hagyjuk, hogy a hályog ráarakódjon a belső isteni hangunkra. Hogyan lehet ezt elérni, ha ezzel együtt a zsidó vallás azt is tanítja, hogy az embernek nem az a célja, hogy elhagyja a fizikai világot? Azzal lehet elérni – tanítja a zsidó vallás –, ha minden áldott nap, minden fizikai és materiális cselekedetben tudatosítja magában az ember, hogy ez egy küldetés része, és nem öncélú élvezet, legyen az a nemi élet, az evés-ivás vagy a vagyonszerzés öröme. Nem kell ezeket megvonni magától, de folyamatosan emlékeztesse önmagát arra, hogy ennek van valamilyen tudatos célja. Ezt pedig azzal a sok vallási gyakorlattal érheti el, amelyek az élet minden pillanatát átölelik. Hogy mielőtt iszik egy pohár vizet, Istent áldja, amikor nemi örömet szerez magának, akkor ezt egy bizonyos szabályrendszer szerint teszi. Amikor étkezik, ügyel arra, hogy az kóser étkezés legyen. Így folyamatosan tudatosítja magában, hogy a materiális világ nem öncélú, az ő léte itt nem öncélú. Ez valószínűleg a legnehezebb feladat az élet során.

Śivarāma Swami: A módszer nálunk is hasonló, különösen abból a szempontból, hogy Isten szabályai szerint kell élni. Viszont azokat az élményeket, ame-

lyek erősítik bennünk a testi azonosságot, csökkenteni kell, még akkor is, ha Isten törvényei alapján gyakoroljuk őket. Ahogy időben halad valaki előre, legalább belül visszavonult vagy remete életmódot kezd élni. Nem kell megváltoztatnia a körülményeit, maradhat a családjával, az otthonában. Ha valaki Isten szabályainak megfelelően él, éneklí a Hare Kṛṣṇa-mantrát és egyéb lelki gyakorlatokat folytat, akkor természetes, hogy felébred benne a *vairāgya* vagy lemondás. Megérti, hogy ez a test és ez a világ ideiglenes, és idővel csökkenteni kell velük a kapcsolatot azért, hogy az eredeti lelki azonosságunkban tudjunk megint élni.

Rādhānātha Dāsa: Most a közönséghez fordulnék, kinek lenne kérdése, megjegyzése?

Kérdő: Amikor valaki rabbi lesz, az az ő döntése vagy Istené?

Köves Slomó: Ez ugyanannyira az ember és Isten döntése, mint amikor valaki villamosvezető lesz. Ilyen szempontból nincsen különbség a kettő között. Nincs ilyen, hogy Istennek vannak kiválasztottjai, akikből rabbi lesz, és a kevésbé kiválasztottjaiból buszvezetők. A kérdés azonban átvezet egy másik filozófiai problémához. Hogy amikor az ember bármilyen döntést hoz az életben, legyen az kis döntés vagy az egész életét meghatározó döntés, abban mekkora szerepet játszik a saját szabad akarat, és mennyi benne az isteni elrendeltetés. Ebben van egy alapvető logikai probléma. Egyrészt kénytelenek vagyunk azt mondani, hogy mindenben van előre elrendeltetés, mert

ha azt mondanánk, hogy nincsen, akkor korlátoznánk Isten akaratát és azt mondanánk, hogy van, amit Ő nem tud előre vagy nem döntött el előre, és ez nem fér bele a végtelen fogalmába. Ezért a legtöbb vallásfilozófia, így a zsidó vallásfilozófia is azt mondja, hogy Istennek terve van ezzel az egésszel és a részleteivel is. Tehát amikor én valamit csinálok, ez egy nagy terv szerint történik, ami előre el van rendelve. Így viszont az etika és a morál kérdése lekerül a napirendről, mert például ha valaki elüt egy ártatlan gyalogost az utcán, azt mondhatja, hogy ez előre el volt rendelve, nem az én hibám, engem nem lehet ezért megbüntetni, mert Isten vezette a kezemet. Az életben akkor nem beszélhetnénk jó és rossz közötti választásról, mert minden előre el van rendelve, én csak azt teljesítettem, ami nekem meg volt írva a nagykönyvben. Azt viszont látjuk a *Bibliából*, a *Tórából*, hogy az egész a jó és rossz közötti választásra van ráépítve. Többször megjelenik konkrétan is, hogy elétek tettem a jót és a rosszat, az életet és a halált, és válaszod az életet. A büntetés és jutalom fogalma, akár szellemi, akár fizikai értelemben, meg a jócselekedetekre való felhívás is akkor nyer értelmet, ha van szabad választás. És a zsidó vallás azt mondja, hogy van szabad választás.

Hogyan egyeztethető össze az eleve elrendeltség és a szabad akarat? Van mindenféle próbálkozás erre, de igazán jó válasz, logikai válasz nincsen. A végső válasz az, hogy ez egyike a Teremtő azon tulajdonságainak, ami úgynevezett *nimná hánimnáot*, az abszolút ellentmondások

halmazába tartozik, ami egy abszolút létezőnek belefér a logikájába, számunkra azonban felfoghatatlan.

Visszatérve az eredeti kérdésre, az én döntésem volt, hogy rabbi leszek, de valószínűleg van ebben valamilyen elrendeltetés is. Van még egy nem tökéletes válasz, amely szerint az isteni elrendeltetés arról szól, hogy mi történjen, de nem arról, hogy ki által és hogyan. Nagyon érdekes szerintem ebből a szempontból is az egyiptomi kivonulás története. Isten ki vezeti a zsidókat Egyiptomból, s közben megbünteti az egyiptomiakat a tíz csapással. A probléma ezzel az, hogy Isten megígérte Ábrahámnak négyszáz évvel korábban, hogy segíteni fog nekik. Hogy lehet megbüntetni a szerencsétlen egyiptomiakat olyasmiért, amit Isten megígért négyszáz évvel korábban? Maimonidész, középkori zsidó filozófus válasza a kö-

vetkező: Isten azt ígérte meg, hogy lesz egy nép, aki majd rabszolgasorba veti Ábrahám leszármazottait. Azt nem mondta, hogy ezek kik lesznek. És mert az egyiptomiak ezt magukra vállalták saját akaratukból, ezért lehet őket megbüntetni. De nem igazán jó válasz ez sem, mert az elrendeltetésben benne kell lennie annak is, hogy ki és hogyan, mert különben nem abszolút az elrendeltetés.

Śivarāma Swami: A *Bhagavad-gītā*ban Kṛṣṇa azt mondja, hogy a sors Istennek az eszköze, az anyagi természetén keresztül. Ki van egyensúlyozva a két dolog: minél inkább követi valaki Isten szabályait, annál több a szabad akarata. Amikor a szabad akarat teljesen szabad. Ez a felszabadulás, vagyis amikor valaki megszabadul a sorsától, a világ hatásaitól, és teljesen szabadon tud dönteni.